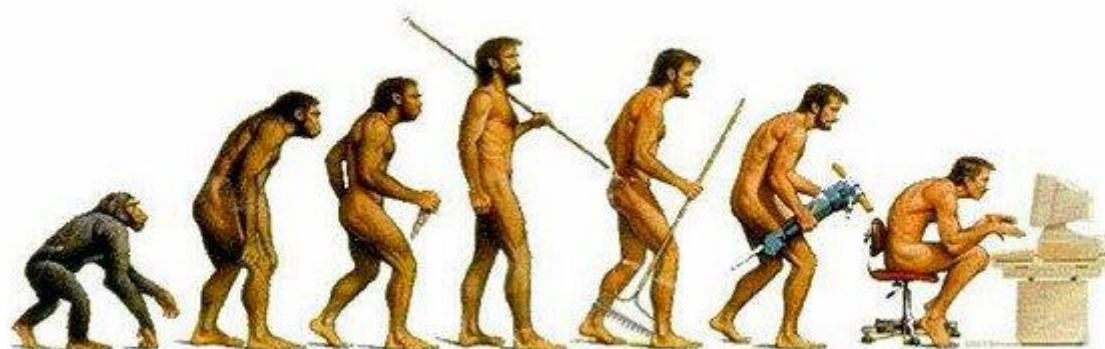

Opatrně s lidskou přirozeností a evoluční psychologií

Jan Pokluda

Psychologický ústav FFMU, Brno

info@psychologon.cz

Anotace

Evoluční psychologie přichází s řadou zajímavých a často překvapivých tvrzení týkajících se lidské přirozenosti. Ne vždy jsou však dané studie metodologicky neprůstřelné. Na co je třeba v těchto případech dávat pozor?

Klíčová slova: evoluční psychologie, lidská přirozenost, darwinismus, atraktivita

Abstract

Evolutionary psychology comes with the range of interesting and often surprising claims regarding human nature. These studies are not always methodologically watertight. What is necessary to take care of in these cases?

Key words: evolutionary psychology, human nature, darwinism, attractiveness

Evoluční psychologie je poměrně mladou vědní disciplínou, která spatřila světlo světa teprve v roce 1973 (Ghiselin, 1973). Snaží se vysvětlit jednotlivé rysy psychiky jako prvky adaptace v evolučním slova smyslu a odpovídat na otázky proč se vyvinuly určité složky našeho chování, smýšlení a duševní činnosti. Specifikem tohoto odvětví je především jeho lákavost pro média, kterými je málokteré zjištění, se kterým evoluční psychologové přijdou, opomenuto. Je přece fascinující hledat původ našeho smýšlení v evoluční minulosti a zjišťovat co máme společného s předky z doby kamenné. V čem je tedy problém?

Metodologicky je velmi obtížné až nemožné obhájit některá tvrzení evolučních psychologů a jen velmi málo by jich skutečně bez poskvrny prošlo Popperovským principem falzifikace. K objasnění mé pointy si dovolím menší odbočku k darwinismu, oblasti, ze které evoluční psychologie vzešla, a ke které se evoluční psychologové také s oblibou hlásí. Přece jen nějaký ten vousatý praotec zakladatel, který dodá oboru na vážnosti, se vždycky hodí (Komárek, 1999). Je dobré si uvědomit, že evoluční psychologie je vlastně určitou aplikací darwinismu na lidskou psychiku. Potíží darwinismu (podobně jako evoluční psychologie) však je, že pomocí něho lze vysvětlit prakticky cokoliv. Darwin sám si toho byl dobře vědom a před touto pastí varoval. Vezměme si například takové zbarvení žluny zelené, které je, jak lze očekávat, zelené. Darwinistické vysvětlení by mohlo vypadat zhruba takto: původně mohla mít žluna zbarvení odlišné, avšak zelená barva je v korunách stromů maskovacím zbarvením, takže takto zbarvení ptáci mohli lépe uniknout pozornosti predátorů. Všechny žluny jiné barvy než zelené byly pro dravce snáze ulovitelné. Zelené žluny tedy zanechaly více potomstva a časem zelená barva peří v populaci zcela převládla. Tato úvaha se tváří velmi působivě do chvíle, než se podíváme na nejbližší příbuzné žluny - černé datly a černo-bílo-červené strakapoudy, kteří žijí ve stejném prostředí jako žluna a také se jim zde docela dobře daří. Hypotéza o zeleném peří jakožto ochranném zbarvení, které vzniklo přírodním výběrem, tedy není udržitelná (Vácha, 2005). V tomto případě nám strakapoudi a datlové pomohli odhalit, že hypotéza je mylná. Co by se dělo, kdyby tu strakapoudi a datlové nebyli, je každému jasné. Asi není třeba dodávat, že takové případy, kde přísloveční datlové a strakapoudi chybí, skutečně existují a lidská fantazie zde pak má neomezené pole působnosti.

Považujeme za atraktivní to samé co naši prapředci?

Nyní už se ale vraťme zpět k člověku a evoluční psychologii. Vezměme si za příklad velmi známé tvrzení o poměru obvodu pasu a boků u žen. Bylo zjištěno, že když nakreslíte

obrysy ženských postav a zeptáte se studentů v USA, které jsou pro ně nejvíce atraktivní, většina řekne, že ty s poměrem kolem 0,7, tedy takový jaký má například Kate Moss, Jessica Alba a řada sexsymbolů dnešní doby. Takto se můžeme zeptat mužů prakticky kdekoliv na světě a dojdeme ke stejnému zjištění (Singh, 1993). Závěr evolučních psychologů je jasný, poměr pasu a boků kolem 0,7 je ukazatelem přirozených sklonů lidské mysli, které se vyvíjeli po staletí a které mužům evokují plodnost žen, tečka. Co když nám zde ale opět chybí strakapoudi a datlové? Není třeba možné, že by přitažlivost daného poměru pasu a boků nepocházela z doby kamenné, ale mělo na ní například vliv americké prostředí 20. století? S růstem globalizace se americký vkus a hodnoty dostaly téměř do celého světa a tak je čím dál obtížnější odlišit původní vlastnosti lidské mysli od vlivu současné kultury. Dokonce i v zapomenutých státech Afriky je dnes internetové připojení a není problém naladit si zde americké televizní stanice (Marks, 2006). Abychom tvrzení o evolučním původu přitažlivosti onoho poměru pasu a boků vyvrátili, museli bychom najít nějaký odlehlý kmen, kam ještě globalizace nedorazila. Následně dát zdejším mužům stejný test a zjistit, že nepreferují poměr boků 0,7. Přesně k tomu také došlo, když antropologové Yu a Shepard (1998) předložili tento test mužům jednoho kmene v jihoamerické džungli. Ti nepreferovali tvary Marilyn Monroeové ani dalších modelek, nýbrž tvary postav jaké měli ženy v jejich oblasti. Je podstatné si uvědomit, že globalizací nedotčených kultur stále ubývá a do budoucna už nebude tak jednoduché vyvrátit tvrzení tohoto typu.

Dalším příkladem může být třeba studie, ve které evoluční psychologové rozeslali dotazník do téměř 40 zemí celého světa a ptali se v něm, jaké vlastnosti jsou pro nás u druhého pohlaví atraktivní. Zjištění jsou všeobecně známá. Ženy preferují poněkud starší bohaté muže, kdežto mužům se líbí roztomilé dívky s juvenilními rysy (Marks, 2006). To je jednoznačným důsledkem našeho vývoje, je to přirozené, dané evolucí a je to v genech, dočteme se v knize *The evolution of Desire* od Davida Busse (1994), ale i v česky přeložených populárně vědeckých bestsellerech jako jsou *Morální zvíře* (Wright, 2002) nebo *Anatomie lásky* (Corneau, 2004).

Co je třeba vzít v potaz?

Po vzoru předchozích příkladů bychom se ale nejdřív měli zamyslet nad tím, jak moc se lišili lidé, kteří dotazník vyplňovali. Vesměs se jednalo o obyvatele vyspělých států, kde převládají patriarchální hodnoty, které jsou v zemědělských a průmyslových společnostech

pevně ukotveny. Rovněž nelze říct, že by na sobě byly tyto země nezávislé. Uvědomme si, že ženy v těchto státech mají téměř vždy poněkud nižší postavení. Dokonce i v Americe žena vydělává cca tři čtvrtiny toho, co by na stejném místě dostával muž. Pro ženy se pak může jevit logická strategie, jak se dostat k finančním zdrojům. Tou je vstupování do manželství s muži, kteří ke zdrojům mají poněkud lepší přístup. Když tedy ženy volí jako své partnery starší a bohatší muže, jedná se o vrozené lidské sklony nebo je to pouze reakce na společenské nastavení? Pokud mezi těmito možnostmi nedokážeme rozlišit – a vědci to opravdu nedovedou, pak jsou všechny údaje bezcenné, neboť z nich nelze žádné údaje o lidské přirozenosti vyvodit (Marks, 2006).

Smyslem této filipiky je ukázat, že je třeba mít se na pozoru, jakmile se setkáte s výroky o tom, co je člověku přirozené a co nikoli. Tato tvrzení odvolávající se na lidskou přirozenost a hledající základy lidského chování v evoluční minulosti bývají často pouhou honbou za senzací. Skutečnost totiž zdaleka nemusí být tak jednoduchá, jak se na první pohled může zdát.

Zdroje:

Buss, D. (1994). *The evolution of Desire*. New York: Basic Books.

Corneau, G. (2004). *Anatomie lásky*. Praha: Portál.

Ghiselin, M., T. (1973) Darwin and Evolutionary Psychology. *Science* 179, 964-968.

Komárek, S. (1999, 5). Vtíravý půvab sociobiologie. *Vesmír*, 78, 276. Retrieved 9.4.2014 from <http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/875>.

Marks, J. (2006). *Jsme téměř 100% šimpanzi? Lidoopi, lidé a geny*. Praha: Academia.

Singh, D. (1993). Body Shape and Women's Attractiveness: The Critical Role of Waist-to-Hip Ratio. *Human Nature*, 4, 3, 297-321.

Vácha, M (2005). *Návrat ke stromu života*. Brno: Cesta.

Wright, R. (2002). *Morální zvíře*. Praha: Lidové noviny.

Yu, D., W., & Shepard, G., H. (1998). Is Beauty in the Eye of the Beholder? *Nature*, 326 391-392.

Zdroj obrázku:

http://nd03.jxs.cz/846/555/7d3121bf7e_55515579_o2.jpg